

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Իմ մարդկությունը նամբան է,
որուն վրայէն պիտի բալէք դուք
Աստուծոյ երթալու համար:

Ա.

Առաջ մտաւ հովին, լայն իր պատմութեան ժամանակն մէջ խառնած, կը քալէր Ան լճակի տփն ի վեր, որուն ջուրերուն վրայ ձկնորսներէն առաջ, արեւն իր սակի առկանն էր փոքր: Կը քալէր Ան, նման մարդու մը՝ որ բան մը որսնկու էր ելլելու: Նման մարդու մը՝ որ ծովու ալիքներուն և ցարեններուն սակին մէջ իր հոգիէն մասեր կը ահանէր, որ երկրի վրայ կեցած՝ երկինքը կը հազնէր, իր պանդուխտի տխրութիւնը ճառագայթի վերածած:

Կը շրջէր հովտէ հովիտ և քաղաքէ քաղաք, մեծատուններու, մաքսասրահներու և ձկնորսներու սեղաններուն վրայ սփռելով իր խօսքի մանանան, բանալով մարդոց սիրտերուն մէջ զարեքով արդիւնաւոր վտակները սիրտ, անոնցմէ կողմնու համար գետը հոգիներու մեծ եղբայրութեան:

Երբ կը նայէր մարդոց, անոնք կը լեցուէին զգացումով մը զոր չէին կրնար բացատրել: Իրենց հոգին մերկացնող այդ նայուածքը խայթող էր ու բուժիչ նայն առնն, որ իրենց որսնիկ կուտար այն կորուստը՝ զոր իրենք գիտէին բայց չէին ուզեր խոստովանիլ:

Կը քալէր Տիրերիոյ լճագրէն, որբազան ծանրութեան մը ներքե խոնարհած իր աղուոր գլուխը: Մատաքս իր մտքերը արեւուն մէջ հալած մեղքի նման կը փափրլէին: Հեռուէն Անիկա կը նմանէր հրեղէն սիւնի, երկինքն ու երկիրը իրարու միացնող. բայց աւելի սերմանողի մը՝ որուն գլխուն վերե երկինքը կը կամարուէր սակի սերմերով լեցուն զոգնոցի մը նման, իսկ երկիրը՝ իր ստքերուն ներքե հերկուած արտ էր անսահման:

Կը քալէր Անծանօթը, թեթե ու հաւատա, երկրին տիրող իշխանի նման ժայռի կուշտին, առկանները իրենց բարձրած կը հանդէսէին զայդ մը ձկնորսներ Անոնք ահաւո՞ւ էին Օտարականը և կը հեռուէին իրեն աշխարհ նայուածքներով Անծանօթը մօտեցաւ և կանգ առաւ անոնց միջեւ:

— Ինչո՞ւ չէք որսար, հարցուց, նայելով յազումի մէջ եղող ծովուն:

— Բանիցս փորձեցինք, բայց անարդիւնք, ըսին ձկնորսները: Ծովը իր քմայքները ունի և մենք յաճախ ստիպուած ենք տանելու դայն:

— Ծովը կհանքն է, ըսաւ եկուորը, և ձուկերը մեր երազները:

— Ապա առկա՞նք, հարցուցին ձկնորսները:

— Մեր օրերը, երանի՜ անոնց՝ որոնք օրերու առկանով կհանքի ծովէն մեռած չեն հաներ իրենց երազները:

— Աստուած իմաստութեամբ անօրինակ է ամէն բան, ըսին անոնք, զարմացած Օտարականին խօսքերէն:

— Անտարակայս, ըսաւ Անծանօթը, և աշխարհ՝ եկող ամէն մարդ իր մահէն առաջ իր Աստուծոն է որ կը թաղէ: Ահա թէ ինչու կհանքի ծովէն՝ մարդիկ մեռած երազներ լսկ կ'որսան:

— Գեղեցիկ ու խոր են քու խօսքերդ, աղնիւ Օտարական, նման ալիքներու ձայնին՝ ծովուն հեռուներէն եկող:

— Եթէ կարենայիք թօթափել ձեր հոգիներէն մեռած օրերու փռչին, այն առն հասկնալի պիտի ըլլային խօսքերս ձեզի, ինչպէս հասկնալի են ծաղիկները հոգին վրայ և աստղերը՝ երկնքին մէջ:

Ուժովցաւ ծովը և ջուրի կտոր մը նետեց Օտարականի պատմութեան: Անծանօթը թօթուց փէշը և նայեցաւ ծովուն՝ որ կարծես կը դրօսնուր չփայտած մանուկի մը հանդայն: Արեւը հեռուէն կը բարձրանար երկնքին մէջ, հալած սակեղբոմի նման:

Մեկնած էր Օտարականը: Չկնորսները իրարու նայեցան և զգացին թէ բան մը փոխուած էր իրենց մէջը: Իրենց այնպէս կուգար թէ տարիներով ուրիշ բան չէին ըրած, բայց միայն ծովէն հանելու մեռած երազը իրենց օրերուն:

Բ.

Ձկնորսներին մին կը կոչուէր Յակոբոս և միւսը Յովհաննէս: Անոնք Օտարականին մեկնելէն վերջ նստած կը մտածէին կեանքի, ծովուն և մարդոց երազներու մասին, ինչպէս նաեւ այն աշխարհի մասին, որ Օտարականի խօսքերէն վերջ սկիզբ կ'առնէր անոնց մէջ, սերմեր ընդունելու պատրաստ արտի մը նման:

Քիչ յետոյ իրենց բացակայ գոյգ ընկերները, Պետրոս և Անդրէաս, կը վերադառնային կախառնառւմէն և կը լսէին Օտարականի մասին: Յակոբոս կ'ենթադրէր թէ նոր մարդարէ մը պէտք է եղած ըլլայ ան, իսկ Յովհաննէսը՝ Մեսիան: Պետրոս, որ հսկող և բարի ձկնորս մըն էր, աւաղորդութեամբ կը հետեւէր բուսածներուն, թերահաւատօրէն ժպտելով: Ասիկա իր ձեն էր, ան կրնար հաւատալ ամէն բանի և ոչ մէկ բանի: Իրողութիւններէն առաջ կարեւոր էր իրեն համար գիտնալ թէ որո՞ւ կողմէ կ'ըսուէին անոնք: Չէր սիրեր աւրիշներու բացատրութիւններն ու հիացումները մանաւանդ, կը կարծէր թէ իր գիտցածը ամբողջական է և իր այս յաւակնութիւնը վերածեր էր զինքը պատիկ բռնակալի մը: Հակառակ այս իրողութեան սովայն, բոլորը կը սիրէին զինքը: Պետրոս ծանօթ էր ամբողջ ծովագերիայ շրջանին՝ իրրեւ կտրիճ ձկնորս մը, որմէ ծովը կ'սկսածէր, ինչպէս սովոր էին ըսել զինք ճանչցողները:

Յակոբոս արդարամիտ էր և հետաքրքիր, սովայն շատ խոնարհ. միշտ կը կարծէր թէ աւրիշներ իրմէ աւելին գիտեն: Յովհաննէս քաղցր էր ու երազուն և իրերուն կը նայէր բանաստեղծի հագիով: Ասիկա կրնար սիրել նոյնիսկ իր թշնամիները:

Յաջորդ օրը երբ կը պատրաստուէին կէսօրուան ճաշի, հեռուէն նշմարեցին նոյն Օտարականը որ կը մօտենար իրենց: Պետրոս ամենէն առաջ առքի ելաւ և մօտեցաւ եկուորին, անոնք իրարու նայեցան հին բարեկամներու նման:

— Նորէն անաշխատ կեցած էք, հորցուց Օտարականը:

— Ծովը աննպաստ է, իսկ մեր առականները անպատրաստ, ըսին ձկնորսները:

— Միշտ պատրաստ պէտք է ըլլալ արդիւիւս հորը, որ անգործ սիրահրու մէջ կը նետէ իր առականները: Ո՛վ որ անգործ կը մնայ, կը խզէ իր կտորը ժամանակին հետ և դուրս կը թողու ինքզինքը կեանքի յառաջացող թափօրէն: Աշխատող սիրալ որինք մըն է, որ ժամերու և օրերու մըմունջները կը վերածէ երաժշտութեան: Երբ կ'աշխատիք՝ ցոյց կուտաք թէ ծնած է երազը կեանքին, և դուք ի վիճակի էք արապետելու անոր դժգոհութիւն: Կեանքը մտք է, կոյր և անիմաստ, երբ չկայ քրտինքին լոյսը, զոհողութեան սպեղանին, բայց մանաւանդ սիրոյ շաքարը:

«Երբ սիրով կը կատարէք ձեր պարտականութիւնները, դուք հաշտ էք թէ՛ ձեզի, թէ՛ ձեր շուրջիներուն և թէ՛ Աստուծոյ հետ: Զգեստը զոր կը հիւսէք, մտածեցէք թէ ձեր սիրելիները պիտի հազնին: Սերմը զոր կը ցանէք և ցորենը զոր կը հնձէք, մտածեցէք թէ ձեր բարեկամները պիտի վայելին պտուղը անոր: Զուկը զոր կ'որոտաք, խորհեցէք թէ ձեզի համար է: Ամէն ինչ ըրէք իրր շնորհաութիւնը ձեր հոգիին: Բոլոր զրազումները օրհնելու են: Նկարիչն ու արձանագործը աւելի ազնիւ գործաւորներ չեն, քան երկրագործն ու ձկնորսը: Զեփուռը նոյն թափով ու քաղցրութեամբ կը խօսի հակայ կողմին և դաշտի կանաչին: Ան է մեծը որ հովին ձայնը կրնայ վերածել սիրոյ երաժշտութեան: Եթէ ձեր գործերը պիտի չկրնաք ընել սիրով, լաւ է որ իրրեւ մուրացկաններ նստիք տաճարի մուտքին, ընդունելու ողորմութիւն անցորդներէն, որոնք սիրով պիտի ազգեն տալ ձեզի իրենց լուծանքը:

Ճաշէն վերջ, որուն կ'ընկերասնար նաեւ Օտարականը, ձկնորսները ջուր նետեցին առականը, և ո՛վ զարմանք, քաշած տանն զգացին թէ լեցուն էր ան: Պետրոս, ի տես տամուկ արծաթով փայլող ձուկերուն, որոնք կը ցատկաւէին առականին մէջ, անակնկալի եկած ըսաւ. «Դուն սուրբ մըն ես, ով անծանօթ, հեռու կեցիր մեզմէ, մենք մեղաւորներ ենք»:

Մարդեր էին ասոնք, որոնք տարիներով ականակիտ ջուրին մէջն էին նայե

և համբերութեամբ սպասեր իրենց աշխատանքի արդիւնքին: Մարգեր՝ սրտն քղիտէին լուալ իրենց ձեռքերը ջուրով և հողինները՝ տաանձնութեամբ, նայելով կեանքին՝ այնքան նման ծովուն, ուր կը հայելիանար երկինքը, նման Աստուծոյ պատկերին:

Մօտակայ բլուրներուն վրայ արեւածիրանին իր ծալքերը կը բանար: Ամէն ինչ մեղմ էր ու խաղաղ, միայն հեռուն՝ թռչուն մը ոստէ սօս թռչտելով, կը վրդովէր համատարած խաղաղութիւնը:

Օտարականը կը հեռանար լճեզրէն, ողջունելէ յետոյ ձկնորսները: Այս վերջինները սակայն հետեւեցան իրեն, լքելով իրենց նաւակները և ուռկանները լճեզրի տաղին վրայ: Անոնք ձգողութեան մէջն էին անդիմադրելի ուժի մը, որ դիրենք կ'առնէին ինչպէս ծովը, ինչպէս երկինքը, սրտն քսար էին ու թովիչ:

Դժուար էր ըսել թէ Օտարականը քաղած միջոցին կ'աղօթէ՞ր, սակայն Անիկա կը թուէր այնքան մօտ Աստուծոյ, որ իր լուսթիւնն անգամ կը լիցնէր շրջապատը բանով մը՝ սրուն դժուար էր տեսնել:

Զարակի մը դարձածքին, անոնք հանդիպեցան խաղերու երամակի մը: Խաղարածները զգուշացուցին Օտարականը և հետեւորդները որ աւելի հեռու չերթան, որովհետեւ, ըսին, դիմացի լերան ստքին, այրի մը մէջ, ահաւի դիւահար մը կայ, որ ամէն վայրկեան իր մարմինը կը խաշտանդէ սուր սուր քարերով և անցորդներու վրայ կը յարձակի: Օտարականը անտարբեր շարունակեց իր ճամբան և քիչ յետոյ դէմ առ դէմ եկաւ դիւահարին: Անոնք իրարու նայեցան, մեղմ բայց կատաղի: Օտարականը մօտեցաւ և դպաւ այսահարի դողացող մարմին, որ կայծակնահար ծառի մը նման փռուեցաւ իր ստքերուն տաջ և մնաց անշարժ: Անդին խաղերը փաթարկէ բռնաւածի պէս սկսան ցատկաւազել և ըստըրդէ պիւր ծովը խառնեցին:

Անդրէաս սարսափահար մօտեցաւ Օտարականին, որ տխրօրէն դիւահարը կը գիտէր: «Դժ ևս դուն, ո՞վ անձանթ, որ կրնաս մարդոց չար ոգիները խաղե-

լուն զրկել»: «Ես ան եմ որ պիտի գար սրուն ներկայութեանը դիւահարն պիտի բուժուէին, կոյրերը պիտի առնէին, կողերը պիտի քաշէին, խուլերը պիտի լսէին, բարսաները պիտի սրբուէին և մեռելները յարութիւն պիտի տանէին: Ան որ զերազայն նորոգիչն է կեանքի և յաղթողը Զարին, սրուն սէրը կը զերազանցէ հասարակաց դաթը և կը զկ'անցնի բնութեան օրէնքները: Մարդը սրուն համար քունը և մահը հաւատարմն և հրաշքները գրաւականներ են իր խոստումին»:

— Բայց ո՞վ է ան որ պիտի գայ հարցուց Պետրոս, որ մինչև այն տակ լուսթեամբ կը հետեւէր եղածներուն:

— Ան որ պիտի գայ, ան որ եկած է արդէն, ժառանգն է թաղաւարութեան մը որ սկիզբ ու վերջ չունի, սրուն պիտի երկրպագեն աշխարհի թաղաւարները և պիտի ծառայեն բոլոր ժողովուրդները: անոր լոյսին մէջ պիտի քալեն հեթանոսները: Անոր թաղաւարութիւնը այս աշխարհէն չէ, բայց իր խօսքին սերմը թրջուած իր արիւնով, պիտի նետուի այս երկրի հողերուն և սիրտերուն մէջ, պիտի ընծիւղի և աճի, հակառակ իր վրայ փշոզ հովերուն, և պիտի ըլլայ հակային ծառը, որու շաքին տակ մարդերը պիտի նստին, յիշելու մահը անոր՝ որ բարի սերմը ցանեց այս աշխարհի սրտին մէջ:

— Մենք զինուորները կ'ազգենք ըլլալ այս նոր և հզօր արքային, ըսաւ Յակոբոս: Օտարականը նայեցաւ իրեն ու ժողովուրդին արմօրէն: «Թաղաւարութիւնը որ պիտի գայ, որ սկսած է արդէն, ձեր մէջն է: Թաղաւարութիւնը ապագային, որ պիտի կործանէ բոլոր իշխանութիւնները առանց սակայն անոնց տեղը անցնելու: Աշխարհի թաղաւարները անցեալին կը պատկանին, անոնց ուժը փոսան է մարդոց քունին ու տկարութեան, բայց ան որ եկած է պիտի արթնցնէ քնացողները և պիտի զօրացնէ տկարները: Թաղաւարութիւն մը, ուր կառավարողներ ու ծառաներ հաւատարմի պիտի ըլլան, իրականութիւն մը՝ լիցուն ապագայով, թաղաւարութիւնը մտքին ու հոգիին, հրօժեշտին ու մտքութեան, արժէքներու և

երջանկություն, բայց մանուկանց կատարելություն: Բացեք ձեր սիրտերը իր զուարթ պատգամին և հաւատացե՛ք թէ մօտ է օրը ուր պիտի ածուի Բարիին յաղթանակը Չարին վրայ: Որովհետեւ Չարը ուրիշ բան չէ բայց Բարիին ողբը, իր անօթություն ու ծարավին մէջ, երբ անօթի է Բարին, ան կ'որոնէ իր կերակուրը նոյնիսկ մաթ աշրերու մէջ և իր ծարուր՝ նեխած ջուրերու խորք: Բարի էք դուք երբ հաշտ էք ինքզինքնուդ հետ: Ինչպէս որ առն մը, բնասանք մը և ողջ մը ինքն իր մէջ բաժնուելով կը կարծանի, այնպէս ալ մարդը Չարին կեր կ'ըլլայ երբ հաշտ չէ ինքզինքին հետ:

Լ Ե Ռ Ը

Անոնք այսպէս խօսելով մօտեցած էին արդէն այն բլրան, որ կը բարձրանար կախառնաւմի քովէ ի վեր: Ստարականը դարձաւ դէպի ձախ և բարձրացաւ բլուրը: Քիչ յետոյ, երբ անոնք արդէն բլրան դադարէին էին, շրջակայ վայրերէն ստաւար բաղմունքին մը շրջապատեց զիրենք: Եկած էին բոլորը լսելու նոր քառադիշը, որ շարաթներէ ի վեր լճեզրին վրայ կը շրջէր ու կը խօսէր:

Ստարականը նայեցաւ բոլորին, ինչպէս արեւ կը նայի ծաղիկներուն և աստղերը գիշերութեան: Իր աչքին առջեւ էր խաղաղ փռուած լիճը Գալիլիոյ, երկինքէն փրթած և լեռներու գիրկը ինկած կապոյտ ակի մը նման: Աջին՝ կ'երևային ճերմակ աշտարակները Տիրեւիոյ: Աւելի անդին, Յորդանանը կը ճեղքէր լիճը ու կը բանար իր ակօսը դէպի հարաւ:

Յետոյ վերցուց Ան իր աղււտը գլուխը ու նայեցաւ բաղմունքին, որ վայրկեանէ վայրկեան կ'աճէր իր շուրջը: Ամէնքը իրեն կը նայէին, իսկ ինքը կը նայէր լճին և լեռներուն, որոնք աղււտը մատանի մը կը ձևացնէին, իրարու մէջ ագուցուած: Եւ Ստարականը խօսեցաւ քաղցր ու խաղաղ, նման մրմնջող երկնքին:

— Երանի հոգիով աղքատներուն. ով որ ցաւաղին գիտակցութիւնը չունի իր անկարողութեան, հոգեկան չքաւորութեան, չի կրնար խրացնել նորը:

«Երանի աղաւորներուն, անոնց՝ որոնց հոգին նման է բացուող խեփորին, որ իր մէջ ունի ամբողջական գիտակցութիւնը: Մէկը որ իր մասնաբաժնի կրնայ հպիլ իր հրաղին և ականջներով լսել ձայնը, առկաւին բառ չեղած մտածումներուն:

«Երանի հեղեղուն, որոնք գիտեն հանդուրժել շարերուն, բայց որոնք մայրէն ինկող ջուրի կաթիլներուն պէս գիտեն ամբերաթիւմը մաշկցնել կարծրութիւնը քարերուն:

«Երանի անոնց որ արդարութեան ծարաւն ունին, ու կը սպասեն, նման տրեւէն խանձուած հոգին՝ որ սպասումի ունի առաւան ցողին և դարնան անձրեւներուն:

«Անոնց՝ որ գթած են և ողորմած, Աստուծոյ սրտին և երկնքի լացող աչքին պէս:

«Անոնց՝ որ սուրբ սիրտ ունին, որոնք Աստուծոյ կը նային, ինչպէս լիճը երկնքին, ցալացնելով պատկերը անոր:

«Խաղաղարարներուն, որոնք սիրով կը տանին պայքարը Չարին դէմ:

«Սէրը քաղցր է, բայց նոյն ատեն կարծր. իր մեղաքստոյ թեւերուն մէջ սիրտերը արեւնոց սուրբ կը թաքչի: Յաճախ իր ձայնը կը խոցէ ու կը ցրուէ մեր երազները, ինչպէս կը ցրուէ հիւսիսային հովը ծաղիկները պարտէզին: Սէրը կը պսակէ ու կը խաչէ սիրտը հաւատարապէս, իր հասկին մէջ կ'ամփոփէ մեր սիրտը, ապա դոյն աղաւառ աստապանքի երկանաքարին ներքեւ, յետոյ եփելու մեր սրտի սրբազան կրակին վրայ արդար հացը մեր օրերուն և Աստուծոյ սրբազան սեղանին: Վատերը միայն կ'որոնեն սիրոյ քաղցրութիւնը, վերածնելով իրենց սիրտը առեւտրի մը, որ կ'երգէ լուսնի լոյսով, գիշերաւան խաղաղութեան մէջ»:

Այս խօսքերը հոն հաւաքուածներուն համար նոր էին, առաւան չաղին պէս թարմ և փռուէն դեռ նոր ելած հացերու նման անուշամոմ: Յետոյ իջաւ լեռնէն և ուղղուեցաւ դէպի կախառնաւմ: Ճամբան նշմարեց այրեր և կիներ, որոնք դաշտերէն և այգիներէն քաղաք կը վերադառնային: Անոնք բոլորը կը կրկնէին իր

անունը և իրեն կը նայէին քաղցրութեամբ:

Օտարականը նայեցաւ անոնց և սրտազեղ խօսեցաւ ինքնիրեն. «Ի՞նչ կրնամ տալ ես անոնց, որոնք հողին բարիքը կը հանդերձեն, կապելով իրենց սիրտը արտերուն, այգիներուն և հնձաններուն:

«Իցիւ թէ կարենայի բնիկ սիրաս պաղաքեմ ծառ մը, մատուցանելու զայն չքաւորներուն, կամ կարենայի բխեցնել ըղձանքներս, աղբիւրի նման, լեցնելու համար գաւաթները ծարաւ ունեցողներուն:

«Բնար մըն եմ ես Ամենակալի ձեռքին մէջ, որ պէտք է հնչէ: Տօնական օրերը մօտ են բացուելու, գարնան անդամատաններու նման, պէտք է թափի երկնքի ոսկի ցորենը ինչպէս հողերու՝ այնպէս ալ սիրտերու մէջ»:

Եւ երբ քաղաքը մտաւ, բոլորը ընդ առաջ եկան իրեն և խնդրեցին որ հիւր ըլլայ իրենց: «Դուն օտարական չես մեզի, ըսին, այլ մեր գաւակն ու բարեկամը: Թող հովին ու ծովուն ալիքները չբաժնեն այլեւս զմեզ իրարմէ: Մենք գիտենք քու մանկութիւնդ և պատանութիւնդ, որ այժմ մեզի երազ կը թուի: Մենք սիրած ենք քեզի, սակայն անխօս. այժմ այդ սէրը, աղաղակի վերածուած

մեր հոգիներուն մէջ, քեզի կը կանչէ»:

Եւ ամբոխը Օտարականը իր մէջը առաջէպի քաղաքին ժողովարանը ուղղուեցաւ: Օրը շաբաթ էր երբ ժողովարանը մտան Յիսուս իր սովորութեան համաձայն մօտեցաւ մարգարէներու գլաններուն, գտեց մին անոնցմէ և կարդաց: Յետոյ սկսաւ խօսիլ. բնագիրը զոր ծանօթ էր իրենց, այլակերպուեցաւ յանկարծ. իրենց կը թուէր թէ առաջին անգամ կը լսէին այդ խօսքերը, նոր արեւ մը զանոնք կ'ուկեզօժէր, վերածելով անակնկալ յայտնութեան մը: Պարտիզպանը, գարբինը, որմնագիրը, ձկնորսները, խանութպանները, գեղջուկները, որոնք կը կազմէին ամբոխը, մտադիւր կը լսէին իր բացատրութիւնները և չէին ուզեր որ Ան վերջացնէր: Կ'ուզէին որ յայտնէր նոր թագաւորութեան օրը, հեռանկար մը այգեկութի, կոշուքներու, հանգիստներու և առատութեան, որ կ'իյնար աղքատներու հարուստ հոգիներուն մէջ:

Եւ բոլորի յիշողութեան խորը, անգամ մը ևս կը հնչէր խօսքը մարգարէին. «Որքա՞ն գեղեցիկ են ոտքերն անոր՝ որ լեռներուն վրայ կ'աւետարանէ և խաղաղութիւն կը բերէ աշխարհին»:

Ե.

